Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Doprinos akademika Mirka Pejanovića razvoju politologije (povodom 80. godišnjice života i 40 godina naučnoistraživačkog rada): Jubilej

Cvitković, Ivan

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/849

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.221.06

GEOPOLITIČKA OSNOVA IZGRADNJE DRŽAVE U POSTDEJTONSKOM PERIODU: OSVRT NA ISTRAŽIVANJA AKADEMIKA MIRKA PEJANOVIĆA

Sead Turčalo
redovni profesor
Univerzitet u Sarajevu – Fakultet političkih nauka
sead.turcalo@fpn.unsa.ba
ORCID: 0000-0002-3577-6509

Apstrakt: Dejtonski mirovni sporazum iz 1995. godine označio je prekretnicu u modernoj historiji Bosne i Hercegovine. Zaustavljanjem agresije i uspostavom novog ustavnopolitičkog okvira, Dejton je istovremeno očuvao međunarodnopravni kontinuitet državnosti Bosne i Hercegovine i uveo složenu unutrašnju strukturu s dva entiteta i više nivoa vlasti. Time je postavljen temelj za poslijeratnu izgradnju mira i državnih institucija, ali i kreiran sistem opterećen etničkom podjelom vlasti i složenim mehanizmima odlučivanja. Taj proces odvijao se unutar specifičnog geopolitičkog okvira isprepletenog globalnim uticajima i lokalnim etnopolitičkim vizijama.

Fokus ovog istraživanja je na analizi geopolitičke osnove izgradnje države u poslijeratnoj BiH, oslanjajući se prvenstveno na radove akademika Mirka Pejanovića u povodu 40 godina njegovog naučnog rada. Pejanović, kao istaknuti politolog i učesnik političkih procesa, između ostalog kao bivši član Predsjedništva Republike BiH, u svojim djelima detaljno analizira razvoj postdejtonske državnosti BiH.

Mirko Pejanović je svojim naučnim i javnim radom dao značajan doprinos rasvjetljavanju postdejtonskog razvoja Bosne i Hercegovine. Njegove analize obuhvataju ključne aspekte – od uloge Dejtonskog sporazuma kao temelja novog poretka, preko pitanja međunarodnog protektorata i izgradnje institucija, do strategije evropskih integracija i izazova demokratizacije u multietničkom kontekstu. U ovom dijelu rada prikazujemo i kritički razmatramo četiri tematska segmenta Pejanovićevog opusa koji su u direktnoj vezi s pojmom geopolitičke osnove izgradnje države: (1) koncepcija Dejtonskog sporazuma

kao geopolitičkog okvira, (2) institucionalni razvoj BiH pod međunarodnim nadzorom, (3) evropske integracije kao geopolitički cilj postdejtonske BiH te (4) demokratska konsolidacija u multietničkom društvu. Kroz ove teme nastojimo sagledati na koji način Pejanović interpretira i evaluira geopolitičke faktore u izgradnji države te kako se ti njegovi uvidi mogu reartikulirati unutar kritičko-geopolitičkog okvira – uzimajući u obzir i alternativne narative i "kodove" etnopolitičkih aktera. Kroz ovaj prikaz i kritičku reinterpretaciju Pejanovićevih radova, cilj nam je istaći njegov naučni doprinos razumijevanju izazova i perspektiva izgradnje države u savremenim geopolitičkim okolnostima.

Ključne riječi: geopolitika, kritička geopolitika, Dejtonski mirovni sporazum, međunarodna zajednica, postkonfliktna izgradnja države, evropske integracije, multietničko društvo, Mirko Pejanović

Uvod

Bosna i Hercegovina ušla je u postkonfliktni period krajem 1995. godine potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma, čime je okončana agresija 1992–1995. Uspostavljen je kompleksan državni okvir i ustavno uređenje koje je odredilo pravac izgradnje mira i demokratskih institucija u narednim decenijama. Taj pravac nije bio samo unutrašnje pitanje političkog dogovora domaćih aktera nego je u velikoj mjeri bio uslovljen i širim geopolitičkim okvirom, odnosno međunarodnim okolnostima i angažmanom vodećih svjetskih sila u Bosni i Hercegovini. Drugim riječima, postdejtonska izgradnja države odvijala se unutar specifične geopolitčke konstrukcije, to jest spoja unutrašnjih i vanjskih faktora koji su zajedno kreirali prostor za obnovu Bosne i Hercegovine. Geopolitička osnova izgradnje države u kontekstu ovog istraživanja podrazumijeva skup međunarodnih političkih, sigurnosnih i institucionalnih uslova, ali i diskursa moći i teritorije, koji su omogućili i oblikovali taj proces nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Ključnu ulogu igrale su Sjedinjene Američke Države i evropske sile okupljene u Kontaktnoj grupi, koje su posredovale u uspostavi mira i ostale neposredno uključene u implementaciju sporazuma. Istovremeno, unutrašnja politika u BiH ostala je opterećena naslijeđem ciljeva agresije i polarizacijom, što je proces izgradnje funkcionalne države činilo izazovnim i ovisnim o kontinuiranoj međunarodnoj podršci.

Već u ranim analizama postdejtonske BiH pojavili su se termini poput "međunarodni protektorat" ili "podijeljeni suverenitet" (Yannis, 2002: 264; Knaus, 2003: 61; Krasner, 2004: 1081), ukazujući na činjenicu da je suverenitet države u prvim godinama mira bio ograničen snažnom ulogom Visokog predstavnika s Bonskim ovlastima i međunarodnim mirovnim snagama itd. Paralelno, postepeno su definirani strateški ciljevi, integracija Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju

te u strateškim dokumentima i zakonu utemeljen, ali u političkim strukturama i javnosti polarizirajući cilj, članstvo u NATO. Ova dva cilja su postala istovremeno svojevrstan geopolitički putokaz za budućnost države i tačke trvenja unutar bosanskohercegovačke političke scene.

Kritička geopolitika naglašava da državotvorni procesi nisu neutralni: oni su isprepleteni s narativima i vizijama ključnih aktera o tome kakva Bosna i Hercegovina treba ili (ne) može biti. Tako su se unutar postdejtonskog okvira ispoljile etnogeopolitičke vizije budućnosti zemlje. Dok je za međunarodnu zajednicu i prodržavne snage Dejton predstavljao temelje obnove jedinstvene, multietničke države, dotle su pojedine nacionalističke elite tumačile taj okvir kao prelaznu fazu prema ostvarenju vlastitih etnoteritorijalnih projekata. Nakon neuspjeha maksimalističkih ratnih ciljeva podjele BiH, u miru su se pojavile sekundarne geopolitičke vizije usmjerene na konstituisanje "unutrašnjih domovina", to jeste entitetskih ili regionalnih prostora shvaćenih kao nacionalna teritorija unutar BiH (Turčalo, 2020). Te unutrašnje domovine možemo razumjeti kao etnoteritorijalističke projekte kojima se nastoji postići podudaranje između etničkog identiteta i određene teritorije, nakon što je propao pokušaj stvaranja etnički homogenih velikih država ratom (Turčalo, 2020). Drugim riječima, nova geopolitička realnost BiH sadrži paralelne procese, s jedne strane formalno izgradnju države, ali i tihe teritorijalne strategije etnopolitičkih elita koje nastoje učvrstiti vlastite "poludržavne" entitete kao trajne političke jedinice. U tom diskurzivnom sukobljavanju vizija, pojavljuju se i narativi o "Drugome". Svaki etnonacionalni projekt konstruira pripadnike drugih grupa kao prijetnju ili opozit, kako bi legitimisao vlastite teritorijalne aspiracije i mobilizirao podršku unutar svoje etničke baze (Kraske, 2017: 4). Sve to čini teorijski okvir u kojem promatramo Pejanovićeve analize.

Mirko Pejanović, kao ugledni politolog i akter bosanskohercegovačke političke scene, u svojim radovima detaljno je razmatrao poslijeratni razvoj BiH upravo kroz prizmu geopolitičkih okolnosti. Njegovi radovi pružaju dubinski uvid u to kako je Dejtonski mirovni sporazum postavio geopolitički okvir za izgradnju mira i državnih institucija, kako je međunarodna zajednica uticala na institucionalni razvoj BiH, kako su evropske integracije postale geopolitički cilj zemlje, te kako se odvijala i kako je usporavana i opstruirana demokratska konsolidacija u njenom multietničkom društvu (Pejanović, 2005; 2015; 2023).

Geopolitička osnova postdejtonske izgradnje države

Ono što u ovom radu određujemo kao geopolitičku osnovu jesu temeljne međunarodne i unutrašnje političke okolnosti, prostorne strukture i odnosi moći unutar kojih se odvija poslijeratna izgradnja države. Za Bosnu i Hercegovinu, tu osnovu prije svega određuje Dejtonski mirovni sporazum, ne samo kao mirovni ugovor već kao produkt globalnog konsenzusa velikih sila o budućnosti zemlje.

Dejton je, slikovito rečeno, uspostavio novi svjetski poredak na lokalnom nivou. Bosna i Hercegovina je nastavila kontinuitet kao međunarodno priznata, suverena država, ali s promijenjenom unutrašnjom strukturom – dva entiteta, Brčko distrikt, složeni mehanizmi odlučivanja – dizajniranom uz posredovanje stranih pregovarača i garancije velike petorke. Geopolitička osnova znači da su volja i interesi vodećih međunarodnih aktera ugrađeni u same temelje tog poretka. Akademik Pejanović naglašava upravo tu dimenziju, ističući da je Dejtonski sporazum geopolitički okvir unutar kojeg je ujedinjena volja ključnih svjetskih sila da se u BiH učvrsti mir i otpočne integracija zemlje u evropske i euroatlantske tokove: "Dejtonski mirovni sporazum predstavlja geopolitički okvir unutar koga su u Bosni i Hercegovini ujedinjeni volja i angažovanje vodećih svjetskih sila članica Kontaktne grupe da se učvrsti mir i izvede integracija Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i NATO savez" bilježi Pejanović (2020b). Drugim riječima, stabilnost i razvoj BiH nakon rata bili su osigurani kroz međunarodni okvir, prisustvo međunarodnih snaga IFOR/SFOR, ovlaštenja Visokog predstavnika da intervenira u domaćoj politici te perspektivu euroatlantskih integracija kao konačnog cilja.

Prema Pejanoviću (2020a), upravo je intenzivan angažman međunarodne zajednice i Evropske unije omogućio poslijeratnu izgradnju mira i demokratskih institucija BiH. Period do otprilike 2006. godine obilježila je relativna stabilizacija i izgradnja kapaciteta države, što Pejanović (2020c, 2023) djelimično pripisuje efikasnoj ulozi međunarodnih mehanizama upravljanja, uključujući i vojno prisustvo i civilnu implementaciju sporazuma kroz Ured visokog predstavnika. Bonske ovlasti visokog predstavnika korištene su kao sredstvo da se premoste etničke blokade u vlasti i ubrzaju reforme, od uvođenja jedinstvene valute i registarskih tablica do uspostave novih državnih institucija, državne granične službe, jedinstvene vojske i nametanja zakona potrebnih za funkcioniranje jedinstvenog tržišta i vladavine prava.

Ovi primjeri ilustriraju da je međunarodna zajednica bila suštinski "kohezivni faktor" bez kojeg bi BiH teško ostvarila i formalne atribute jedinstvene države u prvim godinama mira. Kroz Pejanovićevu (2010: 63-64) prizmu, geopolitička karakteristika postdejtonske BiH ogleda se upravo u činjenici da je BiH izgradnju svojih institucija započela kao međunarodni projekt mira. On ističe da je implementacija Dejtonskog sporazuma od početka zasnovana na učešću međunarodnih vojnih i civilnih snaga, uključujući OHR kao vrhovni autoritet tumačenja i primjene sporazuma (Pejanović, 2005: 61–62). Drugim riječima, suverenitet BiH nakon 1995. bio je limitiran konsenzusom Kontaktne grupe velikih sila koje su nadgledale mir. To je stvorilo paradoks modernog državotvornog procesa u BiH: dok se gradi demokratska država, ključni arbitri njenog političkog razvoja su stranci s eksplicitnim geostrateškim interesima da održe stabilnost na Balkanu. Pejanović ovakvo stanje ne posmatra nužno kao negativno, već kao realnost koju treba iskoristiti za dobrobit BiH, uz zalaganje da se međunarodni uticaj usmjeri ka jačanju domaćih institucija i približavanju BiH evropskim integracijama.

U teorijskom pogledu, slučaj BiH potvrđuje teze da poslijeratna "podjela suvereniteta" može biti nužna u nedostatku povjerenja među lokalnim akterima. BiH je formalno suverena, ali je njen Ustav dio međunarodnog ugovora (Aneks IV), a ključne odluke se godinama donose u saradnji ili pod pritiskom izvana.

Međunarodni faktor kao već spomenuti element geopolitičke osnove izgradnje države Pejanović (2010: 67) eksplicitno naziva internacionalizacijom bosansko-hercegovačke državnosti, odnosno procesom u kojem su izgradnja mira i državnih institucija u BiH integrisani u širi historijski proces evropskih integracija i u kojem su velike sile garanti i akteri promjene. Tako je državnost BiH postala dijelom geopolitičkog uticaja vodećih svjetskih sila na razvoj BiH. Ovo je ključna premisa za dalje razmatranje: nijedna značajna reforma u BiH nakon rata ne može se posmatrati izolirano od međunarodnog okvira koji ju je omogućio ili onemogućio.

Dejtonski sporazum kao geopolitički okvir izgradnje države

U Pejanovićevim (1999; 2005; 2010) radovima često se naglašava da Dejtonski mirovni sporazum nije samo pravni akt kojim je okončan rat nego i koncepcijski geopolitički okvir unutar kojeg se odvija poslijeratna izgradnja države. On Dejton posmatra kao rezultat saglasja velikih sila u specifičnom posthladnoratovskom trenutku historije, u eri SAD kao jedine preostale supersile i odlučnosti zapadnih zemalja da stabiliziraju Balkan. Dejton je postavio osnovne geopolitičke parametre, a to su mir, međunarodni nadzor, integracijski kurs, koji su omogućili Bosni i Hercegovini da opstane kao država i da započne put prema EU i NATO. U svojim naučnim radovima Pejanović (2020a; 2020b) detaljnije obrazlaže šta podrazumijeva pod geopolitičkim okvirom Dejtona. Prije svega, to je ujedinjenost volje međunarodnog faktora, ugrađena u sporazum. Taj međunarodni konsenzus garantovao je implementaciju sporazuma i spriječio njegovo podrivanje od strane lokalnih aktera sklonih nastavku sukoba ili secesije. Za Pejanovića, sam Dejtonski ustav (Aneks 4) odražava kompromis između građanskog principa i etničkog predstavljanja. On ga vidi kao dvojni identitet BiH: i država građana i država konstitutivnih naroda. Pozivanjem na ZAVNOBiH i druge historijske temelje, Pejanović argumentira da je takva dvostruka priroda državnosti potvrđena i u Dejtonu, što BiH čini specifičnim geopolitičkim entitetom koji balansira između dva principa (Pejanović, 1999; 2005; 2010; 2020a).

Smještajući Dejton u širi geopolitički kontekst, Pejanović implicitno brani mnoge njegove odredbe kao nužne kompromise pod patronatom međunarodne zajednice. Time, zapravo, on osporava česte teze da je Dejton "nametnut izvana" ili nepravedan. Naprotiv, on ga predstavlja kao spasonosni okvir koji je omogućio mir. Istovremeno, on naglašava da taj okvir nije nepromjenjiv. U više navrata ističe potrebu za ustavnim reformama koje bi unaprijedile funkcionalnost sistema u kasnijim fazama razvoja zemlje.

Pejanović smatra da su reforme moguće samo uz viziju domaćih elita i podršku međunarodnih faktora. Ovim stavom on sugerira da je prvobitni geopolitički okvir iz 1995. u velikoj mjeri iscrpljen bez daljih iskoraka. Sporazum je dao osnovu za mir i minimalnu funkcionalnost, ali dalja izgradnja države zahtijeva evoluciju tog okvira. To bi, prema njemu, mogla biti nova međunarodna konferencija ili barem aktivnije uključivanje EU/SAD u poslove ustavnih promjena.

Kritičari Pejanovićevog pristupa, posebno iz redova zagovornika radikalnijih etnoteritorijalnih rješenja, tvrde da međunarodni konsenzus oko BiH više nije onako čvrst kao 1995. te da je sam Dejton izvor disfunkcionalnosti. Pejanović (2006; 2017) na te kritike odgovara principijelno. On se konsekventno protivi rješenjima koja bi vodila daljoj teritorijalnoj etničkoj fragmentaciji Bosne i Hercegovine. Posebno odbacuje ideje o uspostavi etničkih "unutrašnjih domovina" (Turčalo, 2020) kroz dodatne entitete ili teritorijalnu reorganizaciju po isključivo nacionalnim linijama. Umjesto toga, kao što je navedeno, preferira koncept funkcionalne regionalizacije koja bi očuvala multietničnost u svim dijelovima zemlje (Pejanović, 2006). U suštini, Pejanovićev je stav da Dejton treba nadograđivati inkluzivnim reformama, a ne razgrađivati ga etnoteritorijalnim ekskluzivitetom. Taj stav je u suprotnosti s etno-geopolitičkim vizijama onih aktera koji BiH vide kao trajno podijeljenu na tri etničke "domovine" unutar labave zajednice ili teže potpunoj secesiji. Pejanović upozorava na to da bi takav rasplet značio poništenje same ideje multietničke BiH i vjerovatno trajnu nestabilnost.

Kao primjer njegove argumentacije protiv etnoteritorijalnih podjela može se navesti i njegov osvrt na prijedloge tzv. trećeg entiteta. On ističe da bi stvaranje etničkog entiteta ili bilo kakva slična monoetnička teritorijalna jedinica predstavljali opasan presedan, odnosno potvrđivanje logike da svaki narod mora imati "svoj" izdvojeni prostor. Nasuprot tome, Pejanović (2013) zagovara principe iz ZAVNOBiH-a i modernih evropskih povelja koje BiH vide kao zajednički prostor svih njenih građana. Njegovo uporno insistiranje na tome da su konstitutivni narodi ravnopravni na cijeloj teritoriji BiH i da entiteti ne mogu biti ekskluzivne etničke jedinice predstavlja važan normativni doprinos. Tim insistiranjem on se direktno suprotstavlja narativima o "nemogućoj državi" koji često dolaze iz nacionalističkih krugova, naročito iz entiteta Republika Srpska. Ti narativi, u kojima se BiH opisuje kao vještačka tvorevina osuđena na raspad, služe opravdavanju upravo onih etnoteritorijalnih projekata kojima se Pejanović protivi. Primjer takvog diskursa zabilježen je u analizama stanja nakon 1990-ih. Etničke stranke su zamijenile jednopartijski sistem, nametnuvši volju uskih nacionalnih elita kao volju naroda, što je rezultiralo, kako Pejanović primjećuje, instrumentalizacijom moći i neracionalnom i neuspješnom državom BiH s tri odvojena izborna tijela i tri zasebna javna mnijenja. Upravo je ova dijagnoza BiH kao disfunkcionalne zbog etnonacionalizma srž narativa o "nemogućoj državi". Pejanović svojim radom nudi

antitezu: BiH nije nemoguća ako postoji međunarodni okvir i domaća vizija koji zajedno rade na njenoj integraciji.

Institucionalni razvoj BiH pod okriljem međunarodne zajednice

Period neposredno nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma obilježio je intenzivan razvoj institucija Bosne i Hercegovine, ali taj se razvoj odvijao pod snažnim okriljem međunarodne zajednice. Mirko Pejanović argumentira da su poslijeratna izgradnja mira i demokratskih struktura BiH bili mogući jedino zahvaljujući angažmanu međunarodne zajednice i EU. Za ilustraciju, mnoge institucije koje danas postoje na državnom nivou, od jedinstvenih Oružanih snaga BiH, preko Državnog suda i tužilaštva, Obavještajno-sigurnosne agencije, do Uprave za indirektno oporezivanje, uspostavljene su ili ojačane intervencijama Visokog predstavnika ili putem reformi vođenih međunarodnim misijama. Pejanović (2023) ističe da je ekonomski i politički razvoj BiH imao najuspješniji tok upravo dok su funkcionisale Bonske ovlasti OHR-a. U zenitu međunarodnog protektorata kasne 1990-e i rane 2000-e, visoki predstavnici poput Carlosa Westendorpa, Wolfganga Petritscha i Paddyja Ashdowna donijeli su stotine odluka kojima su "dograđivali" dejtonsku strukturu države. Pejanović te intervencije vidi u pozitivnom svjetlu, kao nužne korekcije koje su spriječile stagnaciju ili raspad sistema uslijed opstrukcija nacionalističkih elita. Kroz Pejanovićevu analizu provlači se teza da Bosna i Hercegovina bez međunarodne pomoći ne bi mogla u tako kratkom roku ostvariti potrebne iskorake ka funkcionalnoj državi. On podsjeća na to da je i sam Dejtonski sporazum kreiran voljom međunarodnih sila koje su osigurale mehanizme za njegovo provođenje, međunarodne vojne snage i civilnu upravu s posebnim ovlaštenjima. Drugim riječima, međunarodni protektorat nije bio tek posljedica Dejtona nego i njegova pretpostavka. Jedan od ključnih primjera koje Pejanović navodi je odluka Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda iz 2000. godine i njena implementacija 2002. godine. Tom odlukom je potvrđeno da su Bošnjaci, Hrvati i Srbi konstitutivni na cijeloj teritoriji BiH. Pejanović je smatra historijskom prekretnicom koju je omogućio spoj domaće inicijative, to jest apelacija Alije Izetbegovića, i međunarodne arbitraže, s obzirom na to da su strane sudije prevagnule u korist konstitutivnosti. Implementacija te odluke kroz amandmane na entitetske ustave 2002. provedena je također pod nadzorom Visokog predstavnika. Time je de jure okončana diskriminacija "ostalih" u dotadašnjim entitetskim ustavima, što je bio važan korak ka ravnopravnosti i reintegraciji zemlje. Pejanović ovakve promjene navodi kao primjer pozitivnog uticaja međunarodnog faktora na institucionalni razvoj BiH. Entiteti su na taj način, u njegovom uvidu, morali priznati multietnički karakter svoje strukture i prilagoditi se načelima ZAVNOBiH-a i dejtonskim obavezama.

Uprkos ovom pozitivnom pogledu na međunarodno djelovanje, koje nam nudi Pejanović, potrebno je ukazati na to da građani i domaći lideri često nisu internalizirali reforme kao "svoje", već nametnute, što je kasnije olakšalo otpor i

povratnu opstrukciju kada je međunarodni pritisak popustio. Pejanović je svjestan tih dilema, ali zagovara pragmatičan pristup: dok god domaći akteri nisu spremni ili sposobni postići dogovor u interesu funkcionalne države, međunarodna intervencija je opravdana, pa čak i poželjna. On kritikuje one snage koje uporno traže odlazak stranaca, istakavši da je takav stav "više nego slijep" jer BiH ne može doći do članstva u EU i NATO bez pomoći međunarodne zajednice. Ovim Pejanović poručuje da je uloga međunarodne zajednice i dalje potrebna, posebno u kontekstu integracija, te da je prerano za potpuno ukidanje protektoratskih mehanizama. Njegov stav reflektuje uvjerenje da su interesi međunarodne zajednice – stabilna, ujedinjena BiH integrisana u EU/NATO, istovremeno u skladu s interesima većine građana BiH, podsjećajući na već spomenutih 75% proevropski orijentisanih građana.

Može se reći da Pejanovićev pogled na međunarodnu zajednicu kombinira realizam i optimizam. Realističan je u ocjeni da bez vanjske pomoći BiH ne bi prevazišla najteže faze tranzicije, a optimističan u smislu da tu vanjsku pomoć vidi kao benignu, usmjerenu ka općem dobru, a ne kao "okupatorsku" silu. Naravno, i sam Pejanović bilježi da je bilo promašaja međunarodne uprave – neka nametnuta rješenja su kasnije opozvana ili su izazvala kontroverze – no on takve slučajeve rijetko stavlja u fokus svojih analiza. Kritičari bi istakli da međunarodni protektorat nije uspio izgraditi održivu kulturu kompromisa među domaćim elitama: čim je OHR smanjio aktivnosti, uslijedile su duboke političke krize (npr. kriza ustavne reforme 2006, zatim zastoji 2010–2014, pa ponovo od 2019. nadalje). To sugerira da su domaći akteri "naučili" oslanjati se na međunarodnog arbitra, umjesto da samostalno rješavaju sporove.

Institucionalni razvoj BiH pod međunarodnim uticajem može se posmatrati i kao dvosjekli mač. S jedne strane, Ured visokog predstavnika kao otjelovljenje tog uticaja je geopolitički konstrukt moći, odnosno manifestacija dominacije zapadne divizije međunarodne zajednice koja koupravlja suverenitetom BiH kako bi osigurala određeni ishod u vidu stabilne, multietničke države uklopljene u zapadni poredak. S druge strane, taj konstrukt je istovremeno bio i štit za Bosnu i Hercegovinu protiv lokalnih etnopolitičkih projekata razgradnje. Etnonacionalne elite, posebno u RS, često su koristile retoriku suvereniteta i antikolonijalizma kako bi delegitimirale strane intervencije. Diskurs "BiH kao protektorata" do danas je dio šireg narativa političkih struktura entiteta RS o obespravljenosti jedne zajednice, odnosno srpskog naroda u BiH, i nastojanja da se prikaže da BiH bez stranaca ne može opstati, čime se želi implicirati da je takva država neodrživa i da su alternativna rješenja poput jače autonomije ili čak secesije opravdana.

Pejanovićev rad nudi jak kontradiskurs. Upravo kontinuitet međunarodnog prisustva i podrške vidi se kao garanciju razvoja BiH, dok povlačenje stranaca, prema njemu, nosi rizik od dominacije separatističkih težnji i narativa o "nemogućoj državi". U tom svjetlu, Pejanović (2020c, 2023) argumentira da je međunarodno upravljani institucionalni razvoj, sa svim manama, ipak izgradio temelje bez kojih BiH danas

ne bi imala kapacitet ni perspektivu da se razvija. Paradoksalno, cilj tog procesa jest da se stvori situacija u kojoj takav uticaj više neće trebati, ali do tada, prema Pejanoviću, BiH mora ostati unutar ovog geopolitičkog okvira kako ne bi skliznula natrag u destabilizaciju.

Ako dejtonski geopolitički kompromis posmatramo kao određeni geopolitički kod, onda on istovremeno sadrži i ključno proturječje. Institucionalizirajući etničku moć, on je normalizirao narativ podjele kao osnov političkog života. Pejanović priznaje da Dejton nije svetinja i da je podložan promjenama. On često ističe nužnost ustavnih reformi kako bi se prevazišla disfunkcionalnost sadašnjeg uređenja, podsjećajući na neuspjeh Aprilskog paketa 2006. i druge pokušaje (Pejanović, 2020a). Po njemu, ustavne promjene moguće su jedino ako postoji vizija i saglasnost domaćih elita, uz podršku međunarodne zajednice. Kritičari, međutim, ukazuju na to da takav međunarodni konsenzus više nije čvrst kao 1995. Na primjer, uticaj Rusije danas često osporava odluke Visokog predstavnika, što ukazuje na eroziju nekada jedinstvene volje stranih aktera. Unutrašnja struktura uspostavljena Dejtonom također je na meti kritika da cementira etničke podjele i otežava normalizaciju demokratskog života. Pejanovićev stav tu je izričit: on se protivi svakom etnoteritorijalnom preuređenju BiH koje bi išlo izvan okvira multietničnosti. U njegovim radovima (Pejanović, 2010; 2015) on promovira koncept regionalizacije zasnovane na geografskim i ekonomskim kriterijima, umjesto etničkih, npr. podržava prijedloge o 12 ili 14 multietničkih regija/kantona umjesto sadašnja dva entiteta. Takav stav korespondira s njegovim uvjerenjem da je dejtonski geopolitički okvir zamišljen za integraciju zemlje kao konačni cilj, a ne za njenu novu fragmentaciju.

Suštinski Pejanovićev doprinos u ovom segmentu je u tome što je geopolitizirao priču o Dejtonu na konstruktivan način, pokazao da je sudbina BiH neraskidivo vezana za međunarodnu konstelaciju moći i interesa, ali i da ta zavisnost može biti iskorištena pozitivno za integraciju i razvoj, umjesto za dominaciju i podjelu. Njegova koncepcija Dejtona kao geopolitičkog okvira ostaje relevantna za današnju situaciju. BiH se i dalje nalazi unutar istog temeljnog okvira i svako narušavanje tog međunarodnog konsenzusa, kao što bi bilo naglo povlačenje OHR-a bez dogovorenih reformi, ili trajni zastoj u EU integracijama, moglo bi ozbiljno uzdrmati proces izgradnje države. Istovremeno, ključno pitanje ostaje kako nadograditi ili evoluirati postojeći geopolitički okvir da BiH postane funkcionalnija? Pejanović rješenje vidi u ustavnim reformama i dubljoj integraciji, što implicira potrebu za novim međunarodnim iskorakom ili barem obnovljenom strategijom za BiH, usmjerenom na jačanje unutrašnjeg konsenzusa umjesto etnoteritorijalnih podjela.

Euroatlantske integracije kao geopolitički cilj

Još od ranih poslijeratnih godina, integracija u Evropsku uniju i komplementarno u NATO definisani su kao strateški cilj Bosne i Hercegovine. Mirko Pejanović, među-

tim, ovaj cilj posmatra kroz geopolitičku prizmu, ne samo kao skup tehničkih reformi na putu ka članstvu nego kao suštinsko usmjerenje koje određuje dugoročnu geopolitičku pripadnost i sudbinu države. On često naglašava da je evropski put BiH zapravo nastavak projekta započetog Dejtonom. Ako je Dejton uspostavio mir i minimum zajedničkih institucija, evropske integracije trebaju osigurati njihov opstanak i prosperitet unutar šireg okvira Evropske unije. U jednoj analizi navodi da je integracija u EU u postdejtonskom vremenu strateški historijski projekt u prvim decenijama XXI stoljeća (Pejanović, 2013). Također ističe simbolički i praktični značaj prekretnica na tom putu, poput potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) 2008, podnošenja aplikacije za članstvo 2016. te naročito obnovljene dinamike nakon 2015, kada je pokrenuta britansko-njemačka inicijativa za BiH. Sve to su tačke u kojima je, prema Pejanoviću, geopolitički kurs BiH potvrđen i ojačan.

Pejanovićev glavni argument jest da evropske integracije nisu samo vanjskopolitičko pitanje već instrument unutarnje stabilizacije i razvoja. On ukazuje na to da je nakon zastoja od 2009. do 2014. usljed unutarnjih političkih blokada upravo obnovljeni fokus na EU integracije od 2015. doveo do pozitivnog obrta u vidu predaje odgovora na Upitnik Evropske komisije, a konačno je 2022. dobila i status kandidata za članstvo. Pejanović te korake vidi kao dio geopolitičke brane protiv negativnih uticaja: "Dvije su komponente koje čine ovu branu: ubrzanje integracije u Evropsku uniju i uspostavljanje široke koalicije parlamentarnih stranaka za evropsku, demokratsku državu BiH" (Pejanović, 2020a). Njegovo često navođenje podatka da 75% građana podržava članstvo u EU, kao što smo spomenuli, Pejanović koristi da naglasi da integracije imaju ne samo geopolitički već i demokratski legitimitet te da predstavljaju volju većine građana. Taj bazični društveni konsenzus oko Evrope, smatra on, treba pretočiti i u političku koaliciju proevropskih snaga koja nadilazi etničke podjele.

S geopolitičkog stanovišta, Pejanović ističe i širi kontekst: integracija BiH u EU i NATO znači uključivanje u najuspješniji ekonomski, politički i sigurnosni poredak Evrope, čime BiH prestaje biti geopolitička "siva zona" ili područje potencijalnog sukoba na periferiji. On je svjestan da su balkanske "ničije zemlje" u prošlosti često bile poligon za uticaj vanevropskih sila ili regionalnih hegemonija; stoga članstvom u EU i NATO BiH zauzima svoje mjesto unutar zapadnog bloka vrijednosti i interesa. Ovdje on spaja geopolitički argument u vidu pripadnosti uređenom sistemu i sociološki argument reflektiran u životnim težnjama građana, kako bi osnažio tezu da su evropske integracije sudbinski važne za BiH.

Naravno, Pejanović (2023) ne gleda na evropski put bez prepoznavanja izazova i opasnosti na tom putu. Pored već spomenutih unutarnjih opstrukcija, upozorava na dva fenomena koja mogu ugroziti evropsku perspektivu, a to je masovno iseljavanje stanovništva i permanentno sukobljavanje vladajućih etnonacionalnih elita, što oboje može "dovesti do još većeg zaostajanja" BiH ka EU. Masovni odlazak radno sposobnih ljudi u razvijene zemlje EU smanjuje kapacitet društva da sprovodi

reforme, dok političke svađe i blokade blokiraju ispunjavanje uslova za integraciju. Tome se pridružuju i širi geopolitički faktori koje Pejanović spominje, a to su migrantska kriza 2015, jačanje autoritarnih uticaja, koji su izmijenili klimu u Evropi i učinili EU proširenje kompleksnijim procesom. Ti faktori su van domašaja BiH, ali utiču indirektno, tako što se na primjer smanjuje entuzijazam EU za proširenje usljed njenih unutarnjih problema, ili što Rusi utiču na pojedine lokalne političare koji podgrijavaju otpor prema NATO integraciji. Pejanović smatra da upravo zato treba ubrzati integracije dok postoji bilo kakva prilika, jer svako odlaganje ide na ruku antiintegracijskim snagama, kako unutar tako i izvan zemlje.

Pejanovićev entuzijazam za EU integracije ponekad zanemaruje dublje probleme unutar same EU ili mogućnost da BiH još dugo ostane "pred vratima" Unije. Čak i uz najbolju volju domaćih vlasti, proces pristupanja može potrajati deceniju ili dvije, a za to vrijeme geopolitičko okruženje može se znatno promijeniti. Postavlja se pitanje, šta ako EU, uprkos priči o proširenju kao geopolitičkoj nužnosti, ne bude spremna za prijem novih članica u dogledno vrijeme? Pejanović detaljno ne razmatra alternativne scenarije. Za njega održiva alternativa euroatlantskom putu prosto ne postoji.

Ipak, iz perspektive ideala za koje se Pejanović zalaže cijelim svojim radnim vijekom, a to je cjelovita, multietnička BiH u miru i napretku, EU i NATO doista nemaju pravu alternativu. U prilog tome govori i činjenica da su skoro sve reforme u BiH bile vođene ili motivirane upravo procesom približavanja EU ili usvajanjem određenih zakona kroz strukturirani dijalog s EU. Stoga njegov stav, iako izrazito optimističan, ima utemeljenje u dosadašnjoj praksi. Integracije su se pokazale kao glavni pokretač pozitivnih promjena.

Valja primijetiti i jednu implicitnu tezu u Pejanovićevim radovima, a to je da evropske integracije kao geopolitički narativ pružaju zajednički jezik i cilj svim etničkim zajednicama u BiH koji nijedan interni politički projekt nije uspio ponuditi. Dok su unutrašnji politički narativi često sukobljeni, narativ evropske budućnosti djeluje kao integrativni kod, barem na nivou deklarativne saglasnosti građana. EU perspektiva funkcionira kao "geopolitički imaginarij" koji većina stanovništva prihvata kao pozitivnu viziju, čak i dok se u praksi oko nje spore političke elite. Pejanović uspješno kapitalizira na tom imaginariju u svojim argumentima, što njegov rad čini ne samo analitičkim nego i normativno usmjerenim ka održavanju tog proevropskog konsenzusa. On time suprotstavlja pozitivni geopolitički narativ Bosne i Hercegovine kao buduće članice EU, stabilne i prosperitetne, onim negativnim narativima Bosne i Hercegovine kao neuspješne države, vječne zone konflikta, koje šire protivnici integracije. Narativi o "Drugome", bilo da se radi o predstavama EU kao birokratskog tutora ili o optuživanju drugih naroda unutar BiH za vlastite neuspjehe, prema Pejanoviću, gube snagu pred konkretnim perspektivama poboljšanja života koje nudi evropski put. U tom smislu, njegova vizija eurointegracija ima i važnu psihološko-političku ulogu, djeluje pomiriteljski i

motivirajuće unutar podijeljenog društva, nudeći cilj koji je iznad dnevnopolitičkih razmirica.

Demokratska konsolidacija u multietničkom društvu

Jedan od najizazovnijih aspekata postdejtonske izgradnje države jeste demokratska konsolidacija u kontekstu izrazito multietničkog društva. Mirko Pejanović (2005; 2013; 2015; 2018) u svojim radovima posvećuje veliku pažnju pitanju kako izgraditi stabilnu demokratsku politiku u tako kompleksnom društvu kakvo je bosanskohercegovačko. Njegov pristup ističe potrebu dvoznačnog razumijevanja političkog identiteta BiH, i kao zajednice građana i kao zajednice naroda, što smo već spomenuli. U praktičnom smislu, to znači da niti strogo građanska država niti čisti etnički federalizam ne mogu uspjeti; neophodna je sinteza principa građanske ravnopravnosti s principom kolektivne ravnopravnosti naroda. Pejanović (2005: 52-54) otvoreno kritizira dominaciju etničke politike koja je zavladala nakon 1990. godine. On ukazuje na to da je u BiH politička pripadnost istovremeno postala i nacionalna pripadnost, te da se građanski identitet sveo isključivo na etnički, što je pogubno za demokratiju. U radovima iz prvih poslijeratnih godina analizirao je uspon etničkih stranaka i zaključio da one po svom biću vode etničkim podjelama i teritorijalizaciji vlasti te ne mogu osigurati proces integracije bh. društva ni povratak izbjeglica (Pejanović, 2005). Ova ocjena odražava stvarnost da su etnonacionalne stranke, premda legitimno izabrane, imale sklonost fragmentiranju države po etničkim linijama, stvarajući paralelne institucije, entitetske "torove" i opstruirajući zajedničke politike. Pejanović stoga zagovara da se politički interesi moraju izvoditi iz volje građana i njihovih ekonomskih i socijalnih potreba, a ne isključivo iz pripadnosti nacionalnom kolektivu. Drugim riječima, on poziva na depolitizaciju etniciteta, odnosno da etnička pripadnost prestane biti jedina osnova političkog djelovanja.

U teorijskom pogledu, Pejanović često poseže za antifašističkom tradicijom BiH i zavnobihovskim naslijeđem da argumentira mogućnost i nužnost multietničke demokratske države. Podsjeća na to da je BiH rođena kao zemlja antifašističkog pokreta, gdje su ljudi različitih naroda zajedno izvojevali slobodu u Drugom svjetskom ratu, te da je u socijalističkom periodu BiH izgradila značajne moderne institucije na principima suživota. Ta historijska perspektiva služi mu kao dokaz da multietnički zajednički život ima duboke korijene koje ni rat nije potpuno uništio. Pejanović argumentira protiv teze da je bosansko društvo trajno i nepovratno etnički rascijepljeno, naprotiv, na terenu se, kada se normalizuju prilike, među običnim ljudima obnavljaju veze i povjerenje.

Središnji koncept koji Pejanović (2015) uvodi kada govori o demokratiji u multietničkoj BiH jest koncept "druge Bosne" ili "Druga Bosna". BiH, kaže on, ima "dvostruko samorazumijevanje", kao država jednakih građana i ravnopravnih

naroda. Problem nastaje kada se ta dva principa ne tretiraju jednako, već se jedan apsolutizira nauštrb drugog. Poslijeratna politička praksa, po njemu, pokazala je upravo to: etnički princip kroz dominaciju nacionalnih stranaka i etničkih mehanizama veta i gotovo je posve potisnuo građanski princip. Posljedice su opasne: ako se, primjerice, institut vitalnog nacionalnog interesa zloupotrebljava za blokiranje svake odluke koja "nije po volji" etnopolitičkim elitama, tada demokratska volja građana kao pojedinaca postaje talac kolektivnih mehanizama veta. Pejanović stoga poziva na racionalno definisanje onoga što zaista jeste vitalni nacionalni interes i njegovo ustavno ograničavanje, da bi se "ogromno polje političkog oslobodilo od etničke osnove" (Pejanović, 2010: 67; 2018). Ova ideja implicira konkretnu reformu: preciznije definisati kada konstitutivni narodi mogu koristiti veto, na primjer u Domu naroda, i spriječiti da se taj instrument koristi za pitanja koja nisu istinski egzistencijalna za identitet naroda. Drugim riječima, cilj je spriječiti da se svaki politički nesporazum pretvori u etnički sukob oko "vitalnog interesa", što trenutno koči i najosnovnije odluke. Pejanović tim prijedlogom nastoji vratiti fokus politike na opšte građanske interese, ekonomiju, socijalna pitanja, vladavinu prava, koji su zajednički svim građanima bez obzira na etničku pripadnost.

Pejanovićev pristup zagovara demokratizaciju kroz djelimičnu deetnizaciju politike, što je izuzetno zahtjevan poduhvat u BiH. Njegovi kritičari iz nacionalističkih krugova mogli bi reći da on zagovara unitarističku građansku državu, no to bi bilo pojednostavljivanje, jer on nigdje ne negira značaj konstitutivnih naroda niti traži ukidanje entiteta dekretom, već traži balans. Upravo je ravnoteža između građanskog i etničkog ključno mjesto njegovih analiza. Pejanovićev rad je vrijedan jer detaljno dokumentira šta se dešava kad te ravnoteže nema: BiH nakon 1990-ih navodi kao primjer pretjerane etnonacionalizacije politike, gdje su etničke stranke zamijenile jednopartijski model, ispoljavajući kolektivne interese nacije, a nacija postaje samo ono što nacionalna elita kaže da jest (Pejanović, 2005: 52; 2006). Rezultat je, kako on oštro navodi, instrumentalizacija vlasti i "neracionalna i neuspješna država BiH" s tri odvojena izborna tijela i tri zasebna javna mnijenja. Ovakva dijagnoza snažno oslikava zašto BiH tapka u mjestu u pogledu demokratske konsolidacije – izbori se često svode na "popis stanovništva" po etniji, umjesto na nadmetanje programa i ideja. Nacionalne stranke, nastavljajući da svoje zajednice drže u okovima straha od Drugih, proizvode atmosferu u kojoj su kompromis i zajedničko upravljanje predstavljeni kao izdaja vlastite grupe. Time se održava status quo zarobljene demokratije: formalno pluralističke, suštinski podijeljene i nefunkcionalne.

Pejanović ne nudi naivan ili jednostavan recept kako izaći iz tog začaranog kruga, ali implicira da je ključ u izgradnji nove političke kulture i institucionalnih aranžmana koji će spriječiti etnokratiju. Podržava određene reforme izbornog sistema koje bi, primjerice, uvele veći izborni prag da se ublaži "usitnjeni pluralizam" i etničko fragmentiranje političke scene te mogućnost prijevremenih izbora radi povećanja odgovornosti vlasti (Pejanović, 2015). Takve mjere ciljaju na jačanje funkcionalnosti

sistema, ali ne diraju direktno u etničku podjelu vlasti. S druge strane, Pejanović afirmiše i jačanje građanskog društva, ističući ulogu organizacija poput Kruga 99, VKBI, SGV, HNV, koje su se zalagale za multietničke principe. Navodi primjer zajedničke inicijative tih intelektualnih udruženja iz 1997. za ustavnu ravnopravnost naroda u BiH – prijedlog tzv. Alternative ustavne deklaracije, čime pokazuje da paralelno s institucionalnom borbom postoji i društvena borba za vrijednosti suživota i tolerancije (Pejanović, 2018).

U kontekstu Pejanovićevog doprinosa razumijevanju demokratske konsolidacije u BiH, treba reći da on možda nudi najkoherentnije i najkonzistentnije domaće zagovaranje multietničke demokratije kao jedinog održivog modela za zemlju. On ostaje pri viziji BiH kao integrirane, iako decentralizirane države, u kojoj će se politički život normalizirati kada etnicitet prestane biti jedina politička agenda. Njegovi kritičari s druge strane iz etnonacionalnih perspektiva tvrde da je takva BiH idealistička i da etnička podjela mora ostati osnova sistema jer odražava "realno stanje". Međutim, dosadašnje iskustvo, kako i on dokumentira, pokazuje da etnokratija vodi u blokadu i stagnaciju, a ne u konsolidaciju.

U tom smislu, Pejanovićev opominje šta se dešava kad se demokracija izrodi u vladavinu etničkih interesa i daje putokaz da je moguće zamisliti i graditi društvo gdje građanin, bez obzira na identitet, može ravnopravno učestvovati u vlasti, a gdje su kolektivna prava osigurana bez blokiranja države.

Posebno je značajno što Pejanović argumentaciju za svoju viziju multietničke demokratije ne temelji samo na moralnim ili idealističkim principima nego i na geopolitičkim i geokulturnim činjenicama. On implicitno poručuje da se održiva demokratija u BiH može izgraditi jedino ako se prevaziđu etnoteritorijalne mentalne mape koje su kreirane ratom i poslijeratnom segregacijom. Te mentalne mape, koje dijelom opslužuju i unutrašnje domovine zamišljene od nacionalista, predstavljaju BiH kao konglomerat odvojenih svjetova. Pejanović na njih odgovara empirijskim pokazateljima međusobne isprepletenosti i historijske koegzistencije bosanskohercegovačkih naroda. U njegovom diskursu odjekuje vjerovanje da je "druga Bosna" – ona integrisana, građanska, tolerantna – ne samo moguća nego i nužna i da se već naziru njene konture kroz sve inicijative i procese koji vraćaju fokus na zajednički interes građana. U tome se može prepoznati i refleksija kritičke geopolitike: diskursi o "Drugome" moraju biti razotkriveni kao politički instrumenti moći, a ne kao nepremostive kulturne datosti. Kada se "Drugi" prestane doživljavati isključivo kao prijetnja, prostor za demokratski dijalog i kompromis se automatski širi.

Pejanović ne idealizira brzinu ni lakoću tih promjena. On je svjestan dubine problema, ali njegov rad pruža smjernice za postepeno prevazilaženje etnopolitičkih blokada. Bilo da govori o izbornoj reformi, jačanju institucija, ulozi međunarodne zajednice ili građanskim inicijativama, u osnovi Pejanovićevih prijedloga leži jedna vizija: Bosna i Hercegovina kao demokratska zajednica koja će svoj kompleksni

identitet transformirati iz izvora konflikta u izvor bogatstva. Demokratska konsolidacija, u tom smislu, nije puki skup institucionalnih kriterija, nego dubinska transformacija političke kulture – proces koji iziskuje vrijeme, strpljenje i edukaciju novih generacija političkih aktera.

Zaključak

Analiza geopolitičke osnove izgradnje države u postdejtonskom periodu Bosne i Hercegovine pokazuje u kolikoj mjeri su unutrašnji procesi izgradnje mira, institucija i demokratije bili i ostali uslovljeni širim geopolitičkim okolnostima i vizijama. Dejtonski mirovni sporazum sam po sebi je proizvod međunarodnog konsenzusa i predstavlja okvir unutar kojeg je BiH rekonstituisana kao država sa specifičnim unutrašnjim uređenjem. U decenijama nakon rata, međunarodna zajednica kroz OHR, mirovne misije i EU inicijative odigrala je presudnu ulogu u stabilizaciji i institucionalnom razvoju zemlje. Paralelno, strateški cilj integracije u EU i NATO postavio je dugoročnu geopolitičku orijentaciju BiH ka Zapadu. Istovremeno, unutrašnja politička dinamika, opterećena etničkom podjelom i konkurentskim etno-geopolitičkim kodovima, usporila je demokratsku konsolidaciju, čineći BiH i dalje djelimično zavisnom od međunarodnog upravljanja i podrške.

U svjetlu istraživanja akademika Mirka Pejanovića, ovi opšti nalazi dobijaju jasnije konture i teorijsko utemeljenje. Pejanovićev rad predstavlja sveobuhvatan pogled na postdejtonsku BiH, istovremeno iz perspektive političara s iskustvom i naučnika analitičara. Njegova koncepcija dejtonskog geopolitičkog okvira naglašava da bez međunarodne volje i angažmana ne bi bilo ni mira ni obnovljene državnosti BiH u sadašnjem obliku. Kroz njegova djela saznajemo kako je međunarodna zajednica, uprkos kontroverzama, bila instrument izgradnje institucija i generator mnogih pozitivnih promjena. Pejanović nas podsjeća na to da je euroatlantska integracija logičan završetak tog procesa – cilj koji konsolidira državnost BiH i uklanja geopolitičke dileme o njenoj budućnosti. Također, svojim analizama etnopolitike pružio je snažnu kritiku postojećih deformacija demokratije u BiH, ali i nadu da se kroz povratak građanina u središte politike može postići istinska demokratska konsolidacija u multietničkom društvu.

Kritički osvrt na Pejanovićev doprinos pokazuje da on dosljedno zagovara određenu viziju BiH, viziju koja je multinacionalna, ali integrisana, i čvrsto ukotvljena u evropski poredak. Njegova argumentacija ponekad pretpostavlja dobronamjernost i kontinuiranost međunarodnog angažmana koju realnost ne garantuje uvijek. Dovoljno je pogledati promjenjive politike velikih sila ili unutrašnje krize EU. Ipak, alternativu toj viziji on ne vidi u etničkoj fragmentaciji, izolacionizmu ili trajnom tutorstvu, već u još snažnijem povezivanju BiH s demokratskim svijetom. U tome se ogleda i Pejanovićeva vjera u univerzalističke principe nasuprot partikularističkim narativima. On ne prihvata tezu da je BiH osuđena na vječni konflikt ili disfunkciju

zbog svoje etničke raznolikosti. Naprotiv, cijelim svojim opusom Pejanović pokazuje da upravo sinteza unutrašnjeg multietničkog konsenzusa i vanjskog geopolitičkog sidrišta kroz članstvo u EU i NATO predstavlja izlaz iz postdejtonske stagnacije.

Za savremene geopolitičke tokove, slučaj Bosne i Hercegovine ostaje poučan. On pokazuje da izgradnja države nakon konflikta nije samo puki domaći politički proces nego i geopolitički projekt. Bosna i Hercegovina je, možemo reći, još uvijek geopolitička konstrukcija u izgradnji, gdje se sukobljavaju različite vizije, od onih integrativnih koje je zastupao Pejanović, do onih etnoteritorijalnih koje zagovaraju de facto podjelu kroz koncept "unutrašnjih domovina". Stabilnost BiH više je puta bila na ispitu, ali je svaki put očuvana zahvaljujući kombinaciji unutrašnjih napora i vanjske podrške. U budućnosti, najveći izazov bit će postići da BiH postane samoodrživa demokratija, kako Pejanović kaže, "samoodrživa politička zajednica", koja više neće počivati na vanjskom uticaju, nego na unutrašnjem konsenzusu ukorijenjenom u evropskom kontekstu.

Pejanovićev naučni rad ostaje relevantan i kao mapa puta i kao upozorenje – mapa puta ka integraciji i konsolidaciji te upozorenje šta se dešava kada prevladaju narativi podjele i isključivosti. U konačnici, njegov optimizam uvjetovan kritičkom sviješću pruža nadu da se i najkompleksnije višeslojne države poput BiH mogu izgraditi kao stabilne, pravedne i funkcionalne zajednice, ukoliko se uloži napor da geopolitički konstrukti podupiru inkluziju umjesto segregacije, a "Drugi" prestane biti neprijatelj i postane susjed i sugrađanin.

Literatura

Knaus, G. (2023) Lessons from Bosnia and Herzegovina: Travails of the European Raj, *Journal of Democracy*, god. 14, br. 3, 60-74.

Kraske, Marion (2017) State capture in the Balkans – l'état c'est nous!, u: *Perspectives Southeastern Europe: Captured States in the Balkans #4*, Heinrich Böll Stiftung, 2-4.

Krasner, Stephen D. (2004) The hole in the whole: Sovereignty, shared sovereignty, and international law, *Michigan Journal of International Law*, god. 25, br. 4, 1075-1100.

Pejanović, Mirko (1999) *Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini*, Bosanska knjiga, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2005) *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*, Šahinpašić, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2006) Ideje za promjene političkog ustrojstva Bosne i Hercegovine, u: *Zbornik radova Znanstveni/naučni skup Daytonsko-pariški mirovni sporazum: deset godina poslije – stanje i perspektive, Mostar, 14. prosinca/decembra 2005. godine*, Organizacijski odbor za obilježavanje desete obljetnice Daytonsko-pariškog mirovnog sporazuma, Mostar, 71-79.

Pejanović, Mirko (2010) Društvene i političke pretpostavke ustavne reforme u Bosni i Hercegovini tokom procesa integracije u Evropsku uniju, *Pregled*, god. LI, br. 3, 53-70.

Pejanović, Mirko (2013) *Ogledi o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine: studije, članci, intervjui*, 3. dop. izd., Šahipašić, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2015) *Država Bosna i Hercegovina i demokratija*, University Press – Magistrat izdanja, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2017) Bosna i Hercegovina i geopolitičke promjene u Evropi i svijetu na početku XXI stoljeća, *Tranzicija*, god. 19, br. 39, 1-13.

Pejanović, Mirko (2018) *The state of Bosnia and Herzegovina and democracy*, University Press – Magistrat izdanja, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2020a) 25 godina Daytonskog mirovnog sporazuma: Pretpostavke ubrzanja integracije Bosne i Hercegovine u EU, *Ifimes*. https://www.ifimes.org/ba/istrazivanja/25-godina-daytonskog-mirovnog-sporazuma-pretpostavke-ubrzanja-integracije-bosne-i-hercegovine-u-eu/4690?page=18

Pejanović, Mirko (2020b) Društveno-istorijski kontekst opstojnosti i razvoja države Bosne i Hercegovine u postdejtonskom vremenu, *IFIMES*. https://www.ifimes.org/ba/istrazivanja/drustveno-istorijski-kontekst-opstojnosti-i-razvoja-drzave-bosne-i-hercegovine-u-postdejtonskom-vremenu/4542?page=22

Pejanović, Mirko (2020c). Srebrenica je planetarno pitanje, *Pregled: časopis za društvena pitanja*, br. 61 (1), 129-132.

Pejanović, Mirko (2020d) Pretpostavke ubrzanja integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, *Pregled*, god. LII, br. 2, 69-89.

Pejanović, Mirko (2022a). Značaj istraživanja istorijskog procesa revaloriziranja nacionalnog identiteta Muslimana u socijalističkoj Jugoslaviji (1956–1971), *Pregled: časopis za društvena pitanja*, br. 63 (3), 115-121.

Pejanović, Mirko (2023) Intervju: "BiH ne može doći do EU i NATO-a bez podrške međunarodne zajednice", Federalna TV – Rezime, 2. 5. 2023.

Pejanović, Mirko (ur.) (2022b) *Međunarodna naučna konferencija Političko-pravni i zakonski položaj Grada Sarajeva u sistemu lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini: mogućnosti reforme nadležnosti i teritorijalne organizacije. Sarajevo, 30. novembra 2022. godine. Zbornik radova*, Posebna izdanja CCIV, Odjeljenje društvenih nauka, Centar za istraživanje razvoja lokalne i regionalne samouprave 1, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

Sadiković, Elmir; Pejanović Mirko (ur.) (2022) *Participacija građana/građanki u odlučivanju o javnim poslovima u jedinicama lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini*, Posebna izdanja CCV, Odjeljenje društvenih nauka, Centar za istraživanje razvoja lokalne i regionalne samouprave 2, ANUBiH, Sarajevo.

Turčalo, Sead (2020) Geopolitička konstrukcija unutrašnjih domovina u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini, *Dijalog: Časopis za filozofiju i društvenu teoriju*, br. 3–4, 101-116.

Yannis, A. (2002) The creation and politics of international protectorates in the Balkans: Bridges over troubled waters, *Journal of International Relations and Development*, god. 5, br. 3, 258-274.

THE GEOPOLITICAL BASIS OF STATE BUILDING IN THE POST-DAYTON PERIOD: A REVIEW OF THE RESEARCH OF ACADEMIC MIRKO PEJANOVIĆ

Sead Turčalo
Full Professor
University of Sarajevo – Faculty of Political Sciences
sead.turcalo@fpn.unsa.ba
ORCID: 0000-0002-3577-6509

Abstract: The Dayton Peace Agreement of 1995 marked a turning point in the modern history of Bosnia and Herzegovina. By stopping the aggression and establishing a new constitutional and political framework, Dayton simultaneously preserved the international and legal continuity of the statehood of Bosnia and Herzegovina and introduced a complex internal structure with two entities and multiple levels of government. This laid the foundation for post-war peacebuilding and state institutions, but also created a system burdened by ethnic division of power and complex decision-making mechanisms. This process took place within a specific geopolitical framework intertwined with global influences and local ethnopolitical visions.

The focus of this research is on the analysis of the geopolitical basis of state building in post-war BIH, relying primarily on the works of academician Mirko Pejanović on the occasion of 40 years of his scientific work. Pejanović, as a prominent political scientist and participant in political processes, including as a former member of the Presidency of the Republic of BIH, in his works analyzes in detail the development of post-Dayton statehood in BIH.

Mirko Pejanović, through his scientific and public work, has made a significant contribution to shedding light on the post-Dayton development of Bosnia and Herzegovina. His analyses cover key aspects – from the role of the Dayton Agreement as the foundation of a new order, through the issue of international protectorate and institution building, to the strategy of European integration and the challenges of democratization in a multiethnic context. In this part of the paper, we present and critically discuss four thematic segments of Pejanović's oeuvre that are directly related to the concept of the geopolitical basis of state building: (1) the concept of the Dayton Agreement as a geopolitical framework, (2) the institutional development of BIH under international supervision, (3) European integration as a geopolitical goal of post-Dayton BIH, and (4) democratic consolidation in a multiethnic society. Through these topics, we seek to see how Pejanović interprets and evaluates

geopolitical factors in state building, and how his insights can be rearticulated within a critical-geopolitical framework – taking into account alternative narratives and "codes" of ethnopolitical actors. Through this review and critical reinterpretation of Pejanović's works, we aim to highlight his scientific contribution to understanding the challenges and perspectives of state building in contemporary geopolitical circumstances.

Keywords: geopolitics, critical geopolitics, Dayton Peace Agreement, international community, post-conflict state-building, European integration, multiethnic society, Mirko Pejanović

ANU BiH
АНУ БиХ